

אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב

1. רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב י"ב, חלק ט')

יש מי שכתב כי כל דבר שאין בו סכנה עתה, אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה, אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא.

2. תוספות ישנים, יומא (פ"ד, ד"ה "חולה")

חולה אמר צריך כו' – וכגון שירא להיות מסוכן דאם לא כן אין מאכילין אותו... ויש ספרים שכתוב בהן בהא מילתא דרבי ינאי "פשיטא ספק נפשות להקל, מהו דתימא האי דקאמר חולה אגב תונביה", וכל הני דאמרי "צריכין אנו" דמחללין עליהן השבת, כולהו מיירי דמחמת דאגת סכנה אומר כן.

3. תוספות הרא"ש (שם)

ויש ספרים שכתוב בהן בתר מילתא דרבי ינאי "פשיטא ספק נפשות להקל, מהו דתימא האי דקאמר חולה בעותי קא מבעית, סבר אי לא אכיל מאית, קמשמע לך", אלמא: דווקא משום ספק מיתה מאכילין אותו, וכן הא דאמרינן "חיה שאמרה צריכה אני" היינו שדואגת מחולי ושמה תבוא לידי סכנה.

4. שולחן ערוך (או"ח, שכ"ח, ה')

מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה; ואין מחללין עליו שבת, עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות.

5. רא"ש, יומא (ח', י"ג)

כתבו התוספות... דווקא משום ספק מיתה מאכילין אותו, עד כאן. ונראה לי דחומרא גדולה היא זאת בספק, דאין לך רופא שיאמר אם לא יאכל שמא ימות אלא הרופא דרכו לומר אם לא יאכל אפשר שיכביד חוליו ויסתכן. ואפילו לספרים שכתוב בהן "אי לא אכילנא מיתנא" אין ללמוד מזה דדווקא על ספק מיתה מאכילין, דלישנא דמיתנא לאו דווקא, אלא שדרך החולה לומר כן מחמת פחד המיתה.

6. טור (או"ח, תרי"ח)

חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי שאומר אם לא יתנו לו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך שיאמר שמא ימות.

7. שולחן ערוך (או"ח, תרי"ח, א')

חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות.

8. ב"ח (או"ח, תרי"ח)

ודקדק רבינו לומר "חולה שצריך לאכול", להורות דלאו בחולה שיש בו סכנה דווקא קאמר... כלומר: אפילו בחולה שאין בו סכנה והוא צריך לאכול שלא יכבד עליו החולי ויסתכן נמי מאכילין אותו... וכן

כתב הרא"ש שלא כדעת התוספות, והיינו שאין כאן סכנה עדיין אלא אפשר שיסתכן. ונראה בעיני אף על פי שאינו אומר רק אפשר שיכבד עליו החולי, ואינו אומר ויסתכן, אפילו הכי מאכילין אותו, דכל שאפשר שיכבד עליו החולי אנו חוששין שמא יסתכן דכבר אפשר נמי שיסתכן. וכן מצאתי בדרשות מהר"ש, שכתב וזה לשונו: "רק שאומר שחוליו מתגבר עליו אם אין נותנין לו, נותנין לו", עד כאן. ואפשר לפרש גם כן שמה שכתב הרא"ש ורבינו "אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן", האי "אפשר" א"ו יסתכן" נמי קאי, כלומר: אפשר שיכבד ואפשר שיסתכן.

9. ערוך השולחן (או"ח, תרי"ח, ד')

ועוד למדנו מדבריו שאין צריך שיאמר הרופא שאם לא יאכל ימות, אלא אפילו אמר שיכבד עליו החולי וממילא שיוכל להסתכן על ידי זה, מאכילין אותו. ולא עוד, אלא אפילו שגם זה אינו אומר בהחלט אלא אפשר שיכבד עליו החולי גם כן מאכילין אותו, דכלל גדול הוא: ספק נפשות להקל, ואסור להחמיר בעניין זה.

10. נשמת אדם (הלכות שבת ומועדים, סימן ס"ט)

מכל מקום נראה לי באדם שיש לו מיחוש גדול ורגיל בו, שהרופא אומר שעל ידי חולי זו יוכל שתכבד עליו ויהיה חולי שיש בו סכנה – מותר, ואף על גב שכתב הבית יוסף בסימן שכ"ח... נראה לי כיון שלא הביא המחבר דין זה בשולחן ערוך, ואדרבה כתב בסימן תרי"ח שאם יאמר הרופא אפשר שיכבד עליו החולי אף על פי שלא אמר שיסתכן כמו שכתב שם המגן אברהם, משמע דבעניין זה מותר, דווקא לעניין שבת דדומה דין זה ממש לחולי שבקיאין בו ומכירים בו שממתין ואין צריך חילול – אסור לחלל... אבל בנידון דידן שאי אפשר להמתין דאם כן אסור לעולם הוי דינו עכשיו כמו לאחר זמן, ומותר לאכול איסורי דבריהם, ודווקא שהרופא או בקיאין אומרים שצריך להאיסור לרפואה אבל אם אין צריך לרפואה אלא להשיב הלב ופשיטא לתענוג לית דין ודיין דאסור לכולי עלמא...

11. שו"ת דבר שמואל, סימן ק"ז

המינקת מן העבריות שיש לה ולד חולה ומסוכן, אם מותר שתאכל בתשעה באב וביום הכיפורים כדי שיהיה לה חלב הצריך להניקו, הגם שהמציאו הוא זר עד מאוד שיצטמקו דדיה כל כך בתענית יום אחד מבלי שיישאר בהן חלב כדי גמיעה הצריכה לולד ולא תמצא מינקת אחרת או די חלב עיזים ומאכל אחר להשלים חסרות, מכל מקום אם חולשת המינקת היא רבה כל כך והולד אינו רוצה לאכול ולינק כי אם ממנה וסכנה היא לו... הא קיימא לן דכל ספק נפשות דוחה שבת ויום הכיפורים, כל שכן תשעה באב...

12. שו"ת קול מבשר (א', מ"ה)

עיינ בית יוסף... בשם רבינו ירוחם... אבל בשולחן ערוך השמיט המחבר דעה זו, והפרי מגדים באשל אברהם שם סק"ה כתב דלא קיימא לן הכי, רק אפילו בספק סכנה מחללין, אף איסור דאורייתא.

13. שו"ת משפטי עוזיאל (ב', יו"ד, ב')

מכאן למדנו... שגם חולה שאין בו סכנת מיתה קרובה, אלא שממנה תוכל להתהוות סכנת מוות הרי זה כחולה שיש בו סכנה, דכך הוא שעת סכנה ממש כמחלה שאם לא יחישו לה תרופה מביאה לידה סכנה

קרובה. וזהו דקדוק לשון הרמב"ם ומרן ז"ל שכתבו: "בשאר איסורים מתרפאים במקום סכנה", דוק ותשכח שלא נקטו לשון הגמרא: "שעת סכנה", דהוה משמע סכנה ודאית קרובה, אלא אמרו "מקום סכנה" להורות על מקום אפשרות של סכנה קרובה. וכן מצאנו ראינו בהגהות מיימוניות... מכאן תיובתא למה שכתב רבינו ירוחם... והרי אשתא צמירתא אין בה סכנה עתה... ובאמת אפילו בשבת דחמירא... אף על גב שאין אנו יודעים שיש בו סכנה מכל מקום מציאות המחלה עצמה עושה את החולה עלול לבוא לידי סכנה תכופה ומיתה קרובה ולכן מחללים עליו את השבת... ונראה דרבינו ירוחם סבר כהתוספות דכתבו בדין יום הכיפורים... אבל הרא"ש ז"ל כתב... שגם מחלה שאין סכנה ודאית קרובה, משום דאפשר שתתהווה ממנה סכנה על ידי שיכבד החולי חשיב כמחלה שיש בה סכנה, וצריך לומר לפי זה, דאישתא צמירתא אינה מחלה מסוכנת אלא שאם לא יחישו רפואה תתהווה סכנה על ידי זה שיכבד החולי וכאמרן...

14. שו"ת היכל יצחק (או"ח, ל"ג)

כאמור, ספק נפשות להקל, ואף בספק ספיקא להקל, ואף בשלושה ספיקות. אבל השאלה היא עד היכן הדבר מוגדר כספק. וצריך לומר, שההגדרה היא כנראה, שכל מאורע המציע לפנינו שאלה של פיקוח נפש אפילו יש בזה כמה ספיקות מחללין שבת, ורק אם אין סיבה כזו לפנינו, אלא חשש לעתיד, בזה צריך עיון. והנה, הבית יוסף בסימן שכ"ח כתב בשם רבנו ירוחם... בספק עתידי... דעת יש מי שאומר זה, שאין מחללין במלאכה דאורייתא... והנה בדברים אלה צריך להתבונן, מה היא הכוונה שאף על פי שאין בו סכנה עכשיו אף על פי שיכול לבוא לידי סכנה וכו'. אם הכוונה היא שיש זמן עד מוצאי שבת שזה ברור שהחולי לא יתפתח כל כך מהר לבוא לידי סכנה כבר בשבת זו, ויספיקו לעשות את הדרוש במוצאי שבת למנוע סכנה, או אפילו אם יש ספק שמא יתפתח בשבת זו לבוא לידי סכנה גם כן אין עושין עכשיו, אך גם כשיתפתח לבוא לידי מצב של סכנה, עדיין יספיקו לעשות את הדרוש על ידי חילול שבת קודש להצילו, אלא שזהו עניין של זריזות?... ובנוגע לחקירתנו הנ"ל, הנה הואיל ומרן הבית יוסף ז"ל הביא דבר זה בביאורו על הטור, ובשולחן ערוך השמיטו, הרי ברור שאינו מקבלו למעשה, וכן הרמ"א לא הביאו, ועלינו ללכת לקולא ולא לחוש לכך כלל.

15. שו"ת כסא שלמה, סימן ט'

שאני התם, אם ענה תענה אותו אפשר וקרוב הוא שיכבד עליו החולי והרי זה בבל תוסיף עליו לענותו ולהזיקו בידיים, דפסקיה לחיותיה "וחי בהם" אמר רחמנא, אבל הכא אין אנו עושין לו שום עינוי והיזק בידיים, כי אם שרוי בלא עזר ולא להועיל על ידי תרופה, ושב ואל תעשה שאני ורחמיו מרובין ושבתו בשלום, את זה אמרתי כה שעתה בסברא...

ומצאתי לי רב... רבינו ירוחם... ושמחתי שכיוונתי לדת גדולים תהלה לאל יתברך, שמי שאין לו סכנה עתה אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין עליו באיסור דאורייתא, ובוודאי דכן גם כן דאין מאכילין לאדם דבר האסור מן התורה ונראה דהיינו טעמא כדכתיבנא שיש לחלק בין זה לדין יום הכיפורים. והנה מצינו שכתב זה רבינו ירוחם בשם "יש מי שכתב", ולא הביא חולק עליו וגם מרן הבית יוסף הביא דבריו בסתם בלי שום חולק. ואף שלא פסקו בשולחן הטהור הא לא נצרכא דכיון שכתב בשולחן ערוך בסעיף ב' ובסעיף ה' שעל חולי של סכנה מחללין ממילא משמע שכבר הוא מסוכן...

16. קצות השולחן (ז', קל"ה, סוף סק"י)

נראה ליישב דברי רבינו ירוחם דגבי חולה ביום הכיפורים גם הוא סבירא ליה דמאכילים אותו, אלא שכוונתו דחולה שעכשיו אינו בסכנה ויוכל לבוא לידי סכנה על ידי התפתחות המחלה, ולא שמניעת החילול שבת תוכל לגרום לו סכנה, אלא שהסכנה אפשר שתבוא מאליה, אז אין מחללין אלא בשבות, שעדיין לא נקרא חולה מסוכן. אבל אם במניעת החילול שבת אפשר שתביאהו לידי סכנה מותר לחלל שבת למנוע סכנת נפשות... ומכל מקום התיר רבינו ירוחם לחלל שבת בשבות אף על פי דחולה שאין בו סכנה גם שבות אסור, דכאן על כל פנים עדיף מחולה שאין בו סכנה שאין חוששין שיבוא לידי סכנה, או דסבירא ליה כהרשב"א דגם לחולה שאין בו סכנה התירו שבות

17. שו"ת ציץ אליעזר (ח', ט"ו, קונטרס משיבת נפש, פרק ז')

בכאן הכוונה שהבקי אומר שמחלה זו כשלעצמה אם יזניחו אותה ולא יתנו לה הטיפול הדרוש היא כשלעצמה יכולה להביאו לידי ספק נפשות כי כך מכיר בצורת המחלה כפי שהיא רואה אותה עתה באם יזניחוה... והיינו שחולי זה כשלעצמו שנוגע בה תכבד עליו ותסכנהו. ומה שאין כן בהיכא שהיא כשלעצמה היא מחלה כזו שאין בה בכדי שתסכן, ורק החשש הוא לחוש למיעוטא שאולי תביא לידי תסבוכת של מחלה אחרת שאפשר שסתכנהו.

חוץ מזה הרי לא מבורר בשולחן ערוך... באיזה מידה היא האפשריות שיוכל להסתכן, ויש לומר שהמדובר הוא באפשריות השקול ומשום כך חיישינן לה, וכאן בסימן שכ"ח הרי בשולחן ערוך גופא כתוב שאומר בוודאות שיעשה ספק סכנת נפשות... ומה שאין כן בהאמור, וכן יש לומר בדברי רבינו ירוחם, שהמדובר בחששא של מיעוט דאזי שפיר אמרינן שבטל נגד הרוב והוה ליה כמי שאינו. ועוד זאת ראיתי בספר עולת תמיד... שמבאר כוונת השולחן ערוך שם... דרצונו לומר שהאחד מהם של מחוי הדעה הוא שאומר וקובע שיש בדבר סכנת נפשות. ועוד מפרש דיש לומר דהכוונה שהאחד מהם ממחוי הדעה אף על פי שאינו אומר שבוודאי ימות אם לא יעשו לו הרפואה אבל אומר דאם לא יעשו לו הרפואה יכבד עליו החולי ויסתכן, עיין שם. ואם כן, לפי שני הפירושים האלה גם יחד, אין זה בכלל עומד בניגוד להאמור ולדברי רבינו ירוחם, כי בכאן המדובר על המחלה שלפנינו כפי שהיא, שאחד ממחוי הדעה אומר, שיש בדבר או סכנת נפשות ודאית, או אם לא ודאית אבל יכבד עליו החולי ויסתכן.

ומובן לפי זה איפוא שפיר מה שהעולת תמיד שם מביא מיד לאחר זה באותו ס"ק דברי רבינו ירוחם, מבלי להזכיר שזה עומד באיזה ניגוד לדברי השולחן ערוך [ורק מסיים בלשון וצריך עיון לדינא, והיינו כנראה מפני שדברי רבינו ירוחם מובא רק בבית יוסף בטור ולא בשולחן ערוך. ולדברינו מקובלים הם שפיר], בהיות וכל אחד מדבר בגוונא אחרינא, והשולחן ערוך לפי דבריו מדבר בכלל בהמתרחש במה שכבר לפנינו. ומההיא דסימן תרי"ח אין גם כן סתירה, דחוץ מהאמור, הרי בשם המדובר כשכבר נקבע שחולה זה צריך לאכול ביום הכיפורים, כדמתחיל שם השולחן ערוך דין זה בלשון "חולה שצריך לאכול", ורק הספק שנוצר הוא על התוצאה, מה שיהא באם לא יאכל אם יבוא לידי סכנה בהכבדת המחלה או לא, ומשום כך מכיון שמחלה זאת שנחלה בה מצריכה שיאכל, תו כל ספק שנוצר על תוצאה של הסתכנות מאי האכילה הרי נחשב זה כספק על המחלה שלפנינו שתגרום אם לא יתנו לגוף המאכל

הזקוק, ולכן שפיר חיישינן לספק זה, ומיושב בפשיטות הערת המגן אברהם... כי אין כל סתירה מהשולחן ערוך לזה, דהנושאים שונים לגמרי זה מזה.

כפי הדברים שכתבנו לעיל, ושאל הדברים האלה מטין דברי רבינו ירוחם, ראיתי בגליון מהרא"י לפרק ה'... וזו לשונו: בכל עניינים כאלה אין לנו לראות את הנולד רק מה שבאותה שעה, כמו חולה שאין בו סכנה שאין אנו רשאים לחלל עליו את השבת ויש לחוש שהמחלה הזאת תפילהו במחלה אחרת שתגרום לו סכנה אחר כך ואם נחלל עליו את השבת עתה נשמרהו שלא יבוא לידי מחלה אחרת, לעניות דעתי הדין נותן דאין לנו לחלל מאחר שעכשיו אין בו סכנה ולא הותר אלא להצילו מספק סכנה שנפל בה ולא להקדים ולהצילו מספק שמא יפול בה... הרי בכנ"ל, אלא שמשמעות דבריו הוא להחמיר שלא לחלל אפילו בספק השקול, וזהו מפני שהמהרא"י תפש לו עיקר שלא הותר לחלל אלא מספק סכנה שכבר נפל בה אבל אין לנו לראות את הנולד, וזה אינו לפי עניות דעתי כי הוא קולא יותר מדאי גדולה בפיקוח נפש, ובספק השקול הדעת נוטה כן לחלל גם בכדי לקדם פני הרעה של הנולד, ורק כשאיכא רק ספק של מיעוט שאולי יפול אחר כך לידי סכנה ולעומתו יש רוב נגדי האומר שלא יבוא לידי סכנה, אז הוא דיש לומר דהמיעוט הוא כמי שאינו ואזלינן בתר רובא.

18. הרב איסר יהודה אונטרמן, שבט מיהודה (שער ראשון, פיקוח נפש וגזריה, אות ה')

אכן נראה לי ברור כי גם במקום שהסכנה יכולה לבוא אחר כך צריכים לחלק בין אם סיבת הסכנה כבר ישנה עתה במציאות ובין אם כל החשש הוא על דבר שיתחדש אחר כך. למשל, אם האיש עכשיו בגדר חולה שיש בו סכנה, אז כשהרופא אומר שיש לחשוש מן יגרום הצום להתגברות המחלה מאכילין אותו מפני שסיבת המחלה כבר ישנה ואפשר שתתגבר ותסכן אותו. אבל אם בשעה זו איננו חולה, אלא ששכיחות מחלות מידבקות בעיר וכשהגוף נחלש מחמת הצום הוא עלול להפגע ממחלה, אז אין מאכילין אותו, ורק אם המחלה התפרצה כל כך עד שהגיעה לגדר מגפה אז מתירין לאכול גם לבריאים... וכבר ראינו כמה פעמים בעונת הסתיו שהיו מחלות מצויות והרופאים אומרים שצריך האדם לשמור על בריאותו שלא ייחלש, בכל זאת לא עלה על הדעת להתיר לאנשים בריאים לאכול ביום הכיפורים מפני החשש שמא הצום יגרום לכך שהמחלה תפגע בו... ולפי זה אפשר לומר שאין סתירה לדברי רבנו ירוחם ממה דאיתא בריש סימן תרי"ח כי התם מיירי באיש שהוא חולה אלא שאין סכנה אם יתענה ולכן חיישינן שמא על ידי הצום יכבד עליו החולי ויסתכן; אבל רבנו ירוחם מיירי שאין הסיבה עכשיו בעין והחשש הוא שמא יתפתח מצב כזה שיביא לידי סכנה, ובזה סבירא ליה כי אין ספק כזה דוחה שבת...

19. שו"ת בנין אב (ה', ס"ג)

ולכאורה יש לחלק בין חולה שאם יאכל יכבד עליו החולי שכבר קיימת בו המחלה והחשש שתגבר המחלה ויבוא לידי סכנה הוא בכלל פיקוח נפש, למה שכתב רבינו ירוחם שבדבר שאין בו סכנה עתה ואין סיבת הסיכון קיימת אין לחשוש שיבוא לידי סכנה.

20. הרב בנימין רבינוביץ' תאומים, נועם (ה', עמודים רפ"א-רצ"א)

שאלתכם בעניין חולה שיש בו סכנה דוחה שבת מה זה הנקרא סכנה, אם בכל דבר קטן יכול להיות שיבוא לידי סכנה אם זה מסתבך אלא שאין זה מצוי, והלא בסכנה אפילו אם זה ספק סכנה ורחוק

מאוד כגון אם עלול אחד מאלף למות ממחלה זו כבר נקרא הדבר בחזקת ספק סכנת נפשות, ואם כן מה זה נקרא חולה שאין בו סכנה שאמרו חכמים? נראה שהדבר תלוי אם המחלה כמות שהיא יכולה להביא לידי מיתה אלא שרבים מתגברים על המחלה וחיים, אז נקרא חולה שיש בו סכנה מכיון שהדבר המביא לידי מיתה חס ושלו, כבר נמצא שם בגוף החולה והוא המביא סכנת מוות במקרה אחד מני אלף אפילו. אבל אם המחלה כשהיא לעצמה אם לא יולד שם דבר חדש אינה עלולה להביא לידי מיתה, אלא שעל ידי זה יכול לבוא דבר חדש נולד שיביא את הסכנה, באופן זה אנו דנים: אם הדבר מצוי שיבוא לידי כך הרי זה נקרא גם כן סכנה ולא גרע מאם בית שנאחז בלהבות ושם שוכב ילד שאי אפשר להצילו אלא על ידי כיבוי שריפה מאחר שהשריפה מטבעה מתפשטת והולכת וממילא זה יביא לסכנת הילד השוכב שם; אבל אם הדבר הנולד אינו מצוי, אף שיכול לקרות מקרה בלתי רגיל שיהא נולד הדבר המסכן, אין זה בגדר מחלה שיש בה סכנה. ומתוך כך יש לדון גם במחלה מדבקת שהיא מתפשטת והולכת ואם לא יעשו דבר המונע התפשטות מחלה זו היא עלולה להתפשט על אחרים ולסכנם, הרי זה כמו להבה שאחזה בבית שאין להציל אלא בכיבוי השרפה, אף על פי שהשרפה עוד לא התפשטה במקום שמונח הילד השוכב שם. וכידוע התיר הגאון מורנו הרב ישראל מסלנט לאכול ביום הכיפורים בשעת מגפה של חולירע מפני שעל ידי זה התענית עלולה המחלה לפגוע במתענה אפילו אם עדיין לא חלה...

אמנם בבית יוסף סימן שכ"ח הביא מדברי רבנו ירוחם... בשם "יש מי שכתב" שכל דבר שאין בו סכנה עתה, אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה, אין מחללין אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא, ומזה מוכח לכאורה שכל שאין שם סכנה עכשיו מיד אף על פי שעלול לבוא לידי סכנה אסור לחלל שבת, אבל לא ראיתי מן הפוסקים שאחר בית יוסף שיביאו דברי רבנו ירוחם אלו, ואף הרבינו ירוחם לא הכריע אלא כתב "יש מי שאומר". ונראה שאף לדעה זו לא אמרו אלא אם אין הסכנה עלולה לבוא ואין זה מצוי שיבוא, אבל אם הוא מצוי הלא זה לא גרע ממה שאמרו בכיבוי דליקה שאפילו לחצר אחרת שמא תעבור מותר... ושם מפורש שמותר אם ירא שתעבור הדליקה לחצר אחרת ויבוא לידי סכנה אף על פי שעכשיו אין שם סכנה עוד, אלא ודאי כיון שהסכנה עלולה לבוא חוששים לה ומונעים אותה שלא תבוא. ואין לומר ששם לא התירו אלא בכיבוי דליקה שאינה אלא שבות מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי בתוספות שם... כתבו שאפילו להביא כלים ברשות הרבים שהוא איסור מלאכה גמורה התירו, אלא שעדיין אפשר לנו לומר שאין כן דעתו של "יש מי שכתב" שהביא הרבינו ירוחם ולדעתו באמת לא התירו אלא שבות בלבד. על כל פנים להלכה ודאי נקטינן כדעת התוספות...

ועיקרו של דבר הלא סברא הוא: מה לי אם הסכנה ישנה כבר או שהיא עלולה לבוא, הלא זהו הגדר של סכנה שיש שם אפשרות של סיכון נפש וכמעשה שהתירו לאכול ביום הכיפורים בשעת המגפה אף שעדיין לא חלו אותם האנשים אלא מפני שהמחלה עלולה לבוא, וכדאי הוא ר' ישראל מסלנט ז"ל לסמוך עליו בעניין של פיקוח נפש. ואף על פי ששמעתי שהיו גם חולקים עליו באותו מעשה, אין זה אלא מפני שהיו סוברים שכל אחד היה צריך בדיקת רופא אם הוא עלול לקבל את המחלה אם יתענה, אבל אם היה הרופא אומר שהוא חלש ויכול לקבל המחלה אם יתענה הלא גם לפי דעתם היה מותר לו שלא להתענות, אף על פי שעדיין לא נמצא בסכנת מחלה...

שוב ראיתי בעיקר הדבר אם מחללין את השבת כשהסכנה עדיין איננה אלא היא עלולה לבוא כבר נפסק להלכה בסימן שכ"ח סעיף ה' במכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה עד שיאמר אחד מהם שהוא

צריך לחילול או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות, ונוסף בהג"ה: "ועיין לקמן סימן תרי"ח", וזה הדין של יום הכיפורים שאם יאמר אחד מהם שיכבד עליו החולי ויהיה מסוכן מותר לו לאכול, ובמגן אברהם ציין דלא כעולת שבת שהביא דברי הרבינו ירוחם... וזה הכל כמו שנתבאר לעיל שאין הלכה כדעת "יש אומרים" שהביא הרבינו ירוחם ומחללין את השבת אף על סכנה העלולה לבוא...

21. שו"ת חתם סופר (ו', כ"ג)

על נידון דברת רופאי מומחים האומרים: היוצא מפתח ביתו אליבא ריקנא ביום התענית – דמו בנפשו בעידן ריתחא מגפת כולירע רחמנא ליצלן, ומסתפק מה יהיה ביום צומא רבה, ה' יסיר חרונו וירפא כל חולי עמו ישראל מהרה. בתשובת דבר שמואל סימן ק"ז התיר בפשיטות לאשה בריאה מניקת אך בנה היה מסוכן לחלב אמו, ואם תתענה תיחלש ולא יהיה לה להניק, ויסתכן הולד – התיר לה שלא להתענות אף על פי שהיא עצמה בבריאותה כדי להציל מספק פיקוח נפש של הולד. ולא הביא ראייה, והוא פשוט, דהרי אדם בריא אולם מחלל שבת עבור ספק חולי אף על פי שהוא בריא, הכי נמי יאכל הבריא ביום הכיפורים להציל הולד מספק פיקוח נפש מכל שכן שמותר לבריא לאכול מספק סכנת עצמו אף על פי שהוא כעת בריא, אולם רק שהאוויר מעופש ויש לחוש פן תדבקהו הרעה חס ושלום.

22. שו"ת מצפה אריה (תניינא, חו"מ, מ"ה)

וכן נודע לי שכן הורה הגאון בעל שואל ומשיב ז"ל בשנת תרל"ג לקהילת קודש אסטראה בוואלין שלא להתענות הן חולים והן בריאים ויאכלו פחות פחות מכשיעור. ודכירנא שבימי עלומי שמעתי בעיר מולדתי הוראדנא דליטא שהיה בדבר זה מחלוקת בקהילת קודש ווילנא בין הרבנים דשם, כי הרב הגאון ר' ישראל סאלאנטר ז"ל הורה שלא להתענות ביום הכיפורים, ושאר גדולי הרבנים חלקו עליו. אך הוא בעצמו לא השגיח על דבריהם ועשה מעשה בעצמו שטעם ביום הכיפורים בפומבי בבית הכנסת ועל ידי זה נהייתה רעש גדול בעיר. ואנוכי בהיותי עדיין עול ימים לא ידעתי טעם המחלוקת, לא טעמם של האוסרים ולא הטעם של הרב הגאון הנ"ל המתיר.

23. ראשית ביכורים (עמוד ס"ט, בהערה)

וראיתי להזכיר בדבר מה שכתב שם הגאון בעל חתם סופר... הן עלינו להודיע הדבר הגדול הזה לדורות עולם בעזרת ה' אשר בתלת זימני הוה חזקה מאלפים ורבבות אנשים ונשים אשר תודה לאל התענו כולם בצום הגדול (ביום הכיפורים דשנת תקצ"ב ותר"ט ותרכ"ז) בכל מדינתנו אז, ולא קרה להם כל רע חלילה, ונודע זאת כמעט בכל העולם אז. ואין לנו דבר שנתברר בניסיון באמת יותר גדול מזה, וכאשר נודע זאת בייחוד לכל האנשים שעסקו במצות פיקוח נפשות אז, שביום צום הכיפורים לא נחלה שום אדם חס ושלום על ידי הצום כלל (רק לאותם האנשים שלא נזהרו בנפשותם אז באכילתם ובשתייתם ומילאו כריסם בדברים הקשים לגוף אז בערב יום הכיפורים וכל שכן במוצאי יום הכיפורים שאז צריך שמירה רבה ביותר כנודע).

24. שו"ת רמ"ץ (או"ח, ל"ט)

והמורה הנוהג סלסול מבלי להכריז שלא להתענות, רק שמורה לבא לשאול להתיר התענית – לא מחכמה עושה כן כי אם לבעבור שלא התחקה על שורשי הדינים הנ"ל, ואדרבא אם לא יכריזו ימצא מחמירין

על עצמם ובאים לידי סכנה, ויותר טוב שלא יתענה אף הבריא כי מלבד אשר אין לאל יד כל אדם אף אם הוא בריא אולם לשער בנפשו בעניין כזה שלא יזיק לו התענית כי ראינו שבמחלה הזאת תגבר ביותר על אדם הבריא (וידעתי בעצמי שאף שהייתי מחמיר על עצמי בי"ז בתמוז ובתשעה באב להתענות וגם בני ביתי עשו כן, שלא מצד הדין עשיתי, ואף שתודה לאל היה הכל שלום, מכל מקום היה לחוש ולהורות בזה יותר היתר לאחרים, וה' הטוב יכפר), וקצת אנשים שהתענו ונחלו ביום או יומיים אחר כך ומתו יש לתלות שהתענית היה סיבה לזה. לכן אין לפקפק בזה רק להורות היתר בפרהסיא בלי הבדל כי חמירא סכנתא.

25. יומא (פ"ד:-פ"ה).

היכי דמי? אי נימא דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד בינייהו – רובא ישראל נינהו! אי נמי, פלגא ופלגא – ספק נפשות להקל! אלא דאיכא תשעה נכרים וישראל אחד – הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי! לא צריכא, דפרוש לחצר אחרת, מהו דתימא: כל דפריש – מרובא פריש, קא משמע לן דלא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב. איני? והאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: תשעה נכרים וישראל אחד, באותה חצר – מפקחין, בחצר אחרת – אין מפקחין! לא קשיא, הא – דפרוש כולהו, הא – דפרוש מקצתייהו.

26. רמב"ם, הלכות שבת (ב', כ'-כ"א)

נעקרו כולן מחצר זו לילך לחצר אחרת ובעת עקירתם פירש אחד מהן ונכנס לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת ואין ידוע מי הוא – אין מפקחין עליו, שכיון שנעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל הפורש מהן כשהן מהלכין הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב.

27. רמב"ן, יומא (שם)

ומכל מקום שמעינן מיהא דרב סבירא ליה ברוב גוים אין מפקחים דהא אין בית דין מצווין עליו להחיותו וכל שכן שאין מפקחין כדכתב רש"י ז"ל, ומעתה קשיא לי: למה פסק רבינו הגדול בפרק "יום הכיפורים" כשמואל דאמר אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ואף על גב דפרוש לחצר אחרת? ושמעתא דרבי יוחנן דהתם כפשטה כרב אתיא, דאמר בחצר אחרת אין מפקחין משום דכל דפריש מרובא פריש! ויש לי לפרש דלהחיותו לאו בפיקוח נפש הוא אלא לפרנסו כאחד מעניי ישראל... ולא איירי איהו בפיקוח נפש כלל... הלכך להאי פירושא דרב לא פליגא עליה דשמואל בפיקוח והלכתא כוותיה.

אלא שיש שסבורין לדחותה מהא דאמר רבי יוחנן התם... ומקשינן מינה לשמואל ופריק לא קשיא הא דפרוש כולהו הא דפרוש מקצתייהו... והדר אקשינן התם בגמרא... והשתא ודאי אידחי ליה פירוקיה כדרבי יוחנן דהא עיר כמאן דפריש מקצתייהו דמי שהתנוק הוא שמושלך בפלטיא והשאר קבועין בעיר ואפילו הכי אמר שמואל מפקחין, ואילו רבי יוחנן אמר בחצר אחרת אין מפקחין, וכיון דאידחי ליה פרוקיה דשמואל ופליגא דרבי יוחנן, אנו כרבי יוחנן נקטינן; הילכך באותה חצר מפקחין משום קבוע, בחצר אחרת אין מפקחין, והולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, וזהו דעת הר"מ הספרדי ז"ל. אבל רבינו הגדול ז"ל סובר דבעיר כיון שלא ראו תנוק זה פורש מן הבתים אלא מושלך בפלטיא, מרוב סיעה

שבפליטיא הוה, והוה ליה פרוש כולהו ומפקחין, דכל שלא נשאר שם קבוע בחצר ראשונה מפקחין, אי נמי דודאי הוחזק ישראל בפליטיא באותו היום כדפירש רש"י ז"ל דפרוש כולהו לחצר זו מפקחין.

28. תשובת הרמב"ם שבאגרות הרמ"ה (סימן ז')

ועוד שאלוהו: בספר זמנים... נראה מן הכתוב בספר בעיר שישראל וגוים דרים בה מחצה על מחצה מפקחין, אבל ברובה גוים לא. ומימינו לא שמענו חידוש גדול מזה, כי כך קיבלנו הא דאמרינן בכתובות ובסדר יומא: אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אפילו רובא גוים מפקחין.

והשיב: תמה אני על דבר זה שקיבלתם, וכי יש באותו מקום ספק בעולם > והדברים ברורים הם ואפילו לבר בי רב דחד יומא שכך הם דברי שמואל דסבר שאפילו רוב העיר גוים מפקחין עליו, אבל אנן אדברי רבי יוחנן סמכינן... ואוקמינא בשפירשו כולם שהרי לא נשאר שם קבוע, ולפיכך אם פירש אחד מהם בחצר אחרת אין מפקחין, דכל דפריש מרובא פריש, והוא הדין לזה שפירש מעיר שרובה גוים שאין מפקחין עליו... והנה הלך בפיקוח נפש אחר הרוב במקום הזה. והדבר ידוע ששמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן.

29. שולחן ערוך (או"ת, שכ"ט, ב'-ג')

אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב. אפילו היו תשעה עכו"ם וישראל אחד בחצר, ופירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה. אבל אם נעקרו כולם ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו, אין מפקחין עליו; שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, אמרינן: כל דפריש מרובא פריש. מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, אפילו אם תימצא לומר שהוא שם ספק עכו"ם ספק ישראל, מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות.

30. ערוך השולחן (שם, סעיפים ד'-ה')

והטור והשולחן ערוך סעיף ב' כתבו כהרמב"ם, ותמיהני על רבינו הבית יוסף שהתחיל בלשון "אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב", עיין שם, הא לאו כללא הוא כמו שנתבאר! ובאמת הרמב"ם והטור לא התחילו בלשון זה, ובתשובה ביאר הרמב"ם דלא קיימא לן כמאן דאמר אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב... ונראה לי בטעם דין זה, דהנה רובא דאורייתא, אך התורה אמרה "וחי בהם"... שלא יוכל לבוא בשום עניין לידי מיתת ישראל... ונגד זה לבטל דין התורה שהולכין אחר הרוב אי אפשר. ולכן, אמרו חכמים דכל שהרוב על מקומו עומד או מטעם קבוע דהוה כמחצה על מחצה – ומחצה על מחצה ודאי הוי כרוב מפני קרא ד"וחי בהם" – דאז כל מה שניזוז מהרוב הזה או מהקבוע הזה הכל דינו כרוב, אף שלשאר דינים אינו כן... ולכן בפרוש מקצתייהו מפקחין, אבל כשנתבטל הרוב הזה או הקבוע הזה, כגון דפירשו כולם, הוה דינו כבכל התורה שהולכין אחר הרוב, וזהו לשיטת הרמב"ם והטור והשולחן ערוך.

ולשיטת רש"י וסייעתו הסברא כן הוא, דכל זמן שהרוב או הקבוע כולם במצב אחד עומדים, והיינו שפירשו כולם, לא נתבטל עדיין הקודם ואין הולכין אחר הרוב דכעת אלא אחר הקבוע הקודם, ולזה מהני קרא ד"וחי בהם"; אבל כשנתחלקו במצבם, והיינו שאלו פירשו ואלו נשארו בקביעותם, נתבטל הקודם ואזלינן בתר השתא והולכין אחר הרוב של הפרושים ואין מפקחין.

31. שו"ת חתם סופר (ב', רמ"ה)

שוב הקשה גם אמילה דעלמא כיון דעל כל פנים איכא מיעוטא דמתו מחמת מילה, איך ציוה הקדוש ברוך הוא למול בשמיני? הא אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב! ומזה הוליד חדשות דגזירת הכתוב הוא במילה דניזל במילה בתר הרוב בסכנת נפשות דמחמתה...

הנה מה שכתב דבסתם איכא מיעוט המתים מחמתה... הנה עיינו רואות שאפילו אחד מאלף ישראלים אינו מת מחמת מילה, וצריך לומר מצוה מגינה ומצלי, אבל על פי דרך הטבע היה המיעוט מתים חס ושלים, ואפילו הכי ציווה הקדוש ברוך הוא למולו, שמע מינה הולכים אחר הרוב בפיקוח נפש לענין מילה. אמנם, אין זה ענין לאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, התם היכי דאיתחזק על כל פנים מיעוטא לפנינו, כגון תשעה מצריים ואתחזק ישראל אחד ביניהם, דבהא מיירי ש"ס שלהי יומא, אבל היכי דלא איתחזק מיעוטא לפנינו מבואר בש"ס סנהדרין ס"ט ע"א... דאזלין בתר רובא. ומיהו מאי דפשיטא ליה דאפילו היכי דאקבע מיעוטא נמי אזלין בתר רובא משום דמשמע סוף פרק קמא דכתובות דווקא משום דקבוע כמחצה על מחצה, הא פירש אזלין בתר רובא, צריך לומר דסבירא לן דסוגיא דיומא דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב היינו היכי דנשאר קביעות הראשון במקומו, אבל פירש לגמרי לא...

ומעובדא דרב נחמן בלאו הכי נמי לא קשיא מידי, דאפילו אי נימא בעלמא דאיכא למיחש למיעוטא לא אזלין בתר רובא, היינו היכי דחשש המיעוט הוא מעצמו, אבל הכא לא באנו לחוש למיעוט אלא מכח חזקה שהוחזקה שני בנים מתים וניחש שמא ימות גם זה כאחיו, וכל עצמו לא באנו לחוש למיתתו של זה אלא מכח חזקת אחיו שמתו ואתיא רובא ומפקיה מחזקה, דרובא עדיף.

32. שו"ת לבושי מרדכי (ליקוטי תשובות, סימן קמ"ט)

אלא בפשיטות יש להשיב: וכי בכל רוב אין הולכין אחריו בפיקוח נפש? והא ביומא מבואר דדווקא באותו חצר מפקחין דאתחזק ישראל, אבל בחצר אחרת ברוב גויים ומיעוט ישראל אין מפקחין דלא אתחזק ישראל, אלמא דברוב מעליא הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב! ושאני הך רוב דגרוע... ועיין בחתם סופר... שהשיב כיוצא בזה על הקושיה אם פיקוח נפש דוחה מילה היאך מלין כלל, דהא איכא על כל פנים מיעוט דמסתכנין על ידי מילה... ותירץ גם כן דדווקא ברוב הנ"ל דאתחזק ישראל, אבל ברובא דעלמא שהוא רוב מעליא הולכים גם בפיקוח נפש אחר הרוב...

33. אליה רבה (או"ח, תרפ"ח, סק"ה)

ויש לומר דלא אמרינן כל קבוע וכו' רק כגון תשע חנויות וכו' שנתברר לחנות שמוכר שחוטה וחנוות שמוכר נבילה, ונפלה הספק בהם עצמם שלקח מאחד מהם ואינו יודע מאיזה מהם לקח, אבל אם היה תשע חנויות בעולם מוכרין נבלה ודאית ואחת מוכרת שחוטה ודאית וחנויות אחרות מוכרות בשר ואין אנו יודעין אם מוכרות נבלה או שחוטה, לא נדין אותן בתר קבוע אלא בתר רובא דעלמא.

34. יד המלך על הרמב"ם, הלכות שבת (פרק ב', שם)

והנראה לי לחדש בזה ולהעיר בדבר חדש אשר לא דיברו בו שום אחד מרבתינו הראשונים והאחרונים ז"ל. דלפי מה דקיימא לן כשמואל דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ולא אמרינן בו כל דפריש מרובא

פריש, אם כן כשאנו רואין מרחוק אדם אחד אשר לא ידענו מי הוא שנפל עליו הגל, או שהוא באיזה סכנה אחרת, נהיה מפקחים הגל ולעשות כל חילול שבת עבורו דדלמא ישראל הוא, ואף דעכו"ם רובא הם, בכל זאת על כל פנים גם מיעוט ישראל ידוע בעולם, וכיון דבפיקוח נפש אין הולכין בו אחר הרוב ולא אמרינן בו כל דפריש מרובא פריש יש לנו לחוש להמיעוט דדלמא ישראל הוא. דמה לי אם הרוב עכו"ם והמיעוט ישראל המה אסופים יחד בחצר דהוא רובא דאיתא קמן, או דהרוב עכו"ם והמיעוט ישראל מפוזר ומפורד בכל העולם כולו, הלא כל אדם אשר לא ידענו מי הוא ואנו רואין אותו בסכנה אזי כל באי עולם מכל האומות המה כלולים באותו ספק דשמא מאומה זו הוא.

ועל כרחינו אנו מוכרחים לחלק בסברא ישרה בכלל זה דכל דפריש בין רובא דאיתא קמן ובין רובא דליתא קמן. דהמיעוט דפריש מרובא דליתא קמן לא היתה עליו בשום פעם שום ספק אחר רק הספק הזה של המיעוט והרוב, ומאז מעולם כשהיינו דנין על הספק הזה לא היה צד המיעוט פועל מאומה, והיינו דנין תמיד עליו על פי הכלל דמרובא פריש. וכיון דמראשית מציאת הספק חל תמיד על כל חלק ממנו הכלל דמרובא הוא, וגם אחר דפריש זה החלק מהרוב אנו דנין כן עליו וגם על כל שאר חלקי הספק הנשארים דכל אחד מהם מרובא הוא, לכן כשאנו דנין על איזה חלק מהספק שפירש דמרובא פריש הוי כאלו ידענו בבירור דמרובא הוא, וכאילו לא היה צד המיעוט בעולם, וממילא אין בחלק הזה שאנו דנין עליו שום צד של המיעוט כלל. מה שאין כן ברובא דאיתא קמן, ובאופן דאין המיעוט בטל בהרוב, (דאם המיעוט בטל ברוב אזי ברגע זו שנתבטל נהפך המיעוט להיות כרוב, וממילא שוב אין כאן מיעוט לצרפו לפלגא או לחזקה דהוי כאילו המיעוט הזה נאבד מן העולם כלל, ועיין מה שכתבתי בזה בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ה) כגון במיעוט הנודע במקומו, או בדבר חשוב בלא נודע, דטרם דפריש זה המיעוט מהרוב היה גם זה המיעוט בכלל קבוע, והיה פועל בהתערבות לדון על ספיקו כמחצה על מחצה, לכן גם לאחר דפריש אף דכלל זה מסור בדינו דגם בזה אמרינן כל דפריש מרובא פריש, בכל זאת אין בדינו לומר על חלק דפריש דצד הספק של המיעוט נדחה ממנו לגמרי והוי כאילו ידענו בבירור דמרובא הוא. דהלא רגע אחת קודם שפירש היינו אומרים על חלק המיעוט הזה דיש בו ספק מחצה על מחצה, ואיך יש מקום לומר בספק הזה דהוי כאילו צד זה של המיעוט איננו בעולם כלל, הלא גם כעת אחר שפירש זה החלק מהרוב עדיין כוחו של זה המיעוט נצב כמו נד, ועודנו חזק כל כך לפעול על שארית התערבות אשר עודנו ביחד לדון בו דין קבוע כמחצה על מחצה, ואיך נהיה מוכחשים מעצמינו לומר על כח חזק כזה דהרי הוא כלא היה. ולכן ברובא דאיתא קמן אף דאמרינן בהחלק הנפרש דמרובא פריש, בכל זאת גם בחלק הזה יש בו צד מיעוט, רק כיון דעל ידי זה שפירש סר מאותו חלק דין קבוע הדר דינו כמו כל רוב ומיעוט דעלמא, והדרך לכללא דאחרי רבים להטות.

ולפי חילוק סברא הישרה הזאת יבואר דין זה לנכון, דבחצר אשר אסופים בו רוב עכו"ם ומיעוט ישראל דזה הוי רובא דאיתא קמן, לכן אם פירש אחד מהם ולא ידענו מי הוא אף דאמרינן בזה שפירש דמרובא פריש, בכל זאת כיון דברובא דאיתא קמן נשאר בזה דפריש על כל פנים גם צד המיעוט, וכיון דבפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, הרי ממילא אין כלל זה דכל דפריש פועל מאומה. דאף דיש בספיקא דפריש רוב צד עכו"ם, מכל מקום כיון דיש בו עדיין גם צד מיעוט ישראל הרי אינו פועל בזה הרוב נגד המיעוט מאומה, דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ובפיקוח נפש כוחו של הרוב וכוחו של המיעוט שוים הם, ולכן מפקחים על זה שפירש בשביל צד ספק של המיעוט ישראל אשר בו ואנו חוששין דדלמא ישראל הוא. מה שאין כן ברובא דליתא קמן, וכמו באדם דאתא מעלמא ולא ידענו מי הוא, ואנו רואין אותו

בסכנה שנפל עליו גל וכדומה, אנו אומרים דמרוּבא דעלמא הוא ועכו"ם הוא ואין מפקחין, ואף דיִדענו דיש מיעוט ישראל בעולם, בזה שפיר אמרינן כל דפריש מרובא הוא. דכיון דרוב זה הוא רובא דליתא קמן, וכשאנו דנין על החלק דפריש דמרוּבא הוא לא נשאר בו שום ספק של צד המיעוט, וכיון דצד המיעוט נדחה לגמרי הרי ממילא אין חילוק ברוב כזה בין פיקוח נפש ובין כל שאר עניינים. דאף דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, בכל זאת הא ודאי בעינן שיהיה בו על כל פנים צד מיעוט של ישראל, והכא הרי צד המיעוט הוא כאילו לא היה, וממילא אפילו צד מיעוט אין בו ומאי אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב שייך בזה, לכן במיעוט כזה אף שמואל סובר דגם בפיקוח נפש אין חוששין.

והא דבתינוק הנמצא בעיר סובר שמואל דאפילו ברוב עכו"ם מפקחין ואף דהוי רובא דליתא קמן, משום דסברת החילוק זה שחילקתי לא שייך רק ברובא ומיעוט אשר אנו דנין על כל העולם, דבמיעוט כזה לא יצויר כלל שיהיה בספיקו שום הכרעת צד אחר רק לצד הרוב, על כן נדחה צד המיעוט מהספק להיות כלא היה, מה שאין כן ברוב ומיעוט אשר אנו דנין על עיר פרטי, אף דהוא רובא דליתא קמן, מכל מקום לא שייך בזה לדחות צד המיעוט מהספק, דהא טרם שבאו הרוב של העכו"ם לתוך העיר וגם יכול להיות שילכו הרוב של העכו"ם משם ואז חשוב המיעוט להיות רוב או מחצה על מחצה, וכיון דאין בידינו לדחות צד המיעוט מהספק על כן מסתבר ליה לשמואל דבמיעוט כזה אמרינן דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב.

ועל פי הסברת דברים האלה עולים פסקי רבינו בהלכה זו לנכון, דבשלא נעקרו כולם דיש עדיין לדון בספק הזה מחמת המיעוט הנשאר דין קבוע, לכן גם על זה שפירש אין בידינו לדון עליו דהמיעוט הוא כלא היה, דהרי עינינו רואות עוצם פעולת המיעוט בהקבוע הנשאר, וכיון דגם על האחד הנפרש נשאר עליו צד מהמיעוט אינו מועיל אצלו הכלל דכל דפריש משום דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, והמיעוט פועל אצלו כמו הרוב. (והמדקדק שם בסוגיא יראה כי כוונה זו מוצקת הדק היטב בלשון הגמרא, דמהו דתימא כל דפריש מרובא פריש קמ"ל דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ולא נאמר דלא אמרינן כל דפריש, אלא ודאי כוונת הגמ' הוא דודאי גם לפי הקמ"ל לא נדחה בזה הכלל דקיי"ל בכל דוכתא דכל דפריש מרובא פריש, רק כיון דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב ממילא לא מהני הא דכל דפריש מאומה).

והנה כל זה הוא בנעקרו מקצתן דנשאר עדיין כוח המיעוט בהקבוע הנשאר, משא"כ בנעקרו כולם דנעקר מהספק הזה דין קבוע והמיעוט אבד כחו לגמרי וכאלו לא היה בו דין קבוע מעולם, אזי הדר דיניה של כל דפריש זה כמו כל דפריש של רובא דליתא קמן, וכשאנו דנין על דין זה שהגל נפל עליו דמרוּבא הוא אמרינן דודאי מרובא הוא ולא שום צד מיעוט וממילא לא מהני אצלו הא דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב. ולשון רבינו מורה בעליל כוונה זו, דכתב כשנעקרו כולם אין כאן ישראל וכל הפורש מהם כשהם מהלכין הרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב. ובהשקפה ראשונה נראה דבמאמר זה בעצמו סותר סוף דבריו לראשיתו, דפתח ואמר דאין כאן ישראל וסיים דהרי הוא בחזקת שפירש מן הרוב, הרי דיש כאן על כל פנים מיעוט ישראל, ואולם לפי הכוונה שביארתי מדויק הכל לנכון. גם המעיין בהרא"ש שם בסוגיא דיומא יראה דכוונה זו מוסכמת גם בלשון הרא"ש.

35. ישועות יעקב (אבהע"ז, ד', פירוש הארוך, ס"ק ט"ו):

אם נתחיל הספק בדרך זה: אי ישראל פירש או עכו"ם פירש, אם כן אתה דן על שעת הפרישה ואז נולד הספק במקום הקביעות וכמחצה על מחצה יחשב; ועל כן אתה צריך לתפוס הספק בדרך זה: אי נפל הגל על ישראל או על עכו"ם דספק זה בשעת נפילות הגל נולד והיינו אחר שפירש, ולא נולד הספק במקום הקביעות. אמנם, כשאתה תופס הספק בדרך זה עיקר לידת הספק הוא רק לענין פיקוח נפש ולא לשאר דברים, שהרי אתה דן אי הגל הזה על ישראל נפל או על עכו"ם והיינו אי מחויבים אנחנו לפקח הגל או לא, ובפיקוח נפש קיימא לן דאין הולכין אחר הרוב, אמנם בפירשו כולן דאין כאן פירש מן הקבוע... אם כן אף אם אתה דן על שעת הפרישה אי נכרי פירש או ישראל גם כן אזלינן בתר רובא ואמרינן דנכרי פירש, והרי הוא כבר בחזקת עכו"ם... וזהו יסוד החילוק בפיקוח נפש בין פירשו כולן לפירשו מקצתן.

36. שו"ת ציץ אליעזר (ה', י"א)

ואף דאין אנו דנים בדבר מתורת עדות אלא מתורת אומדנא, בכל זאת מכיון דבשנים ישנו קימת – דבר, כדכתיב: "על פי שנים עדים יקום דבר", לכן אף במקום שישנו לעד אחד נאמנות, כל שבאים נגדו שנים ומקימים הדבר באופן הפכי נסתרים ממילא דבריו של האחד והיו כלא היו, והוי ממילא כאילו לא נקבע עוד כלל שיש כאן עניין של פיקוח נפש עד שנאמר שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, וגם במקום התלוי רק באומדנא אמרינן דכל שישנם שנים נגד האחד תלינן דהאחד אומר בדדמי, משום דבי תרי לא אמרי בדדמי.

37. שו"ת ציץ אליעזר (ח', ט"ו, קונטרס משיבת נפש, פרק ז')

לפי האמור נגדיר ונאמר, דאימתי יצא דינא דפיקוח נפש מן הכלל שהולכין אחר הרוב, בהיכא שלפנינו בפעולתו באופן מוחשי הדבר המסכן, וכן חזקת הגוף הישראלי המסתכן אשר עבורו ישנו החיוב לחלל שבת כדי להצילו, אבל כל שחסר אחד משני תנאים אלה אזי לא יצא הדין של פיקוח נפש מכלל יתר כללות הדינים של התורה שאזלינן בהו בתר רוב ולא חיישינן למיעוט ונחשב כמי שאינו. ומזה נבין מדוע שאין בכדומה למשל היתר להדליק מאור בשבת במבוא אפל מחששא שניחוש אפילו למיעוטא, בהיות ואין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, לפן יעבור שם איזה איש זקן או כושל ויפול שם ויסתכן, או מדוע שאין היתר להפיל בשבת קיר או גדר שמומחים לאותו דבר קובעים שאף על פי שעל פי רוב אינו עומד ליפול ביום זה אבל בכמה אחוזים יש חשש שאולי כן יפול וממילא אם באותו רגע יעברו אנשים יכולים להסתכן על ידי כך, ומזה שאין גם היתר לכבות מכונה של מכונת או דוד וכדומה אשר על פי רוב לא יתפוצץ אם יישאר דלוק כל השבת, אבל יש חששא של מיעוטא שאולי כן יתפוצץ ואזי אם ימצאו על ידו אנשים יכולים להסתכן על ידי כך; כי אלה ובכדומה לזה אין עוד לפנינו המיעוט המוחשי לא של המסכן בפועל ולא של המסתכן בפועל, לכן בכל כגון דא לא יוצא גם זה מן הכלל ההלכתי הכללי דהולכין תמיד אחר הרוב באופן שהמיעוט כמי שאינו ואין לחוש לו עד כדי כך שנתיר להתיר עבורו חילול שבת דאורייתא.

וכמו כן נלמד מזה גם בכדומה לעניין חולה, דאם למשל אחד חולה במחלה רגילה שאין בה כשלעצמה כל סכנה, כגון בהצטננות רגילה שמקבלים ממנה גם חום חלקי אבל שום מחלה מיוחדת אין בה, ורק אם נחשוש לחששא מיעוטא יכול להיות שאם לא נתן לה הטיפול הדרוש תביא מחלה זאת עוד תסבוכת

של מחלה אחרת אשר ביכולתה לסכנו, אבל על פי רוב מחלה רגילה זו לא תביא לו שום תסבוכת אחרת גם אם לא ניתן לה הטיפול הדרוש עבורה, דאזי גם כן אין להתיר לחלל שבת במלאכה דאורייתא בכדי להכין את הטיפול הזה. ויפה אמרו לי חבר הרופאים המומחים שאני מרצה בפניהם, כולם פה אחד, דאם נבוא להתיר חילול שבת משום חששא כזאת אזי צריכים להתיר לחלל שבת גם עבור נזלת רגילה שישנו לאדם, כי גם בנזלת אם מזניחים אותה ולא נותנים לה איזה טיפול שהוא יכולה גם כן על פי חששא רחוקה להביא תסבוכת בריאות וכדומה ולסכנו בסופו של דבר, ועל כן התפלאו מאד וקמחכו עלה כשאמרתי להם שמחבר אחד מגדולי מחברי זמננו דעתו להתיר לחלל שבת כשיש לאדם חום בקרוב למאה ושנים, ושאם אחד חושש גם בקרוב למאה ואחד ורוצה שיחללו עליו נמי מחללין (קרי! שמותר לחלל לפי דעתו כל שיש לאדם חום במידה של קרוב לשלשים ושמונה ותשע, לפי מד חום צלזיוס)... או אפילו בקרוב לשלשים ושבע ותשע, ובתינוק מתיר לחלל אפילו בחום של רק יותר ממאה (קרי! אפילו בחום של שלשים ושבע ומשהו). ומדגיש שם שזהו אפילו כשהחום בא מצינון בעלמא שלא בא מאבר מיוחד...

ואם נבוא להתיר לחלל שבת בכל כגון דא עד היכן נגיע רחמנא ליצלן בנתינת היתרים לחלל שבת במלאכות דאורייתא עבור כל איזה חששא שהיא?... ויפה עשה לעומתו בספר קצות השולחן... שנהרה בזה מאוד, ובחום גבוה קצת כגון שלושים ושמונה קווים התיר רק לקחת סמי מרפיים, וכשיש לו חום גדול ורוצה להורידו על ידי קומפריש של מים עם חומץ שנותנים על הראש ומחליפים בכל איזה רגעים נתן עצה איך לנהוג שלא לבוא לאיסור דאורייתא... ורק במחלה אשר כשלעצמה כפי מה שהיא בצורה שנגוע בה לפנינו יש בה חששא דמיעוטא, דהיינו שמיעוט מסתכנים בה, אזי הוא דכן יש להתיר משום חששא זאת גם לחלל שבת במלאכות דאורייתא כדי לתת הטיפול הדרוש בהיות ובכאן הדבר המסכן לפנינו כבר באופן מוחשי, והוא מקונן בגוף ישראלי שלפנינו...

וזאת היא ההגדרה על שבהצטננות של נזלת פשוטה, [וכן בכל מחלה פשוטה הדומה לה] אזלינן בזה בתר רובא, ולא חיישינן למיעוטא, אף על פי שלפי חזותם של הרופאים גם נזלת פשוטה היא מחלת זיהום ע"י חיידקים וכשהחולה חלש מטבעו עלולה היא להתפשט פנימה ולגרום לעתים רחוקות לדלקת ריאות מסוכנת... על פי האמור, בהיות ומחלה פשוטה זו הוחזקה כבר כאינה מסוכנת, והרי היא כאילו נידונה ונפסקה במסגרת של רובא ומיעוטא דליתא קמן, דדנוהו על כלל המין האנושי שבכל העולם כולו, ונמנו וגמרו שעל פי רוב אין בה כל סכנה, ואם כן תו המיעוט הנעלם ואשר ליתא קמן, לחוש לאולי במקרה שלפנינו כן תגרום הנזלת להתפשטות פנימה עד כדי דלקת ריאות מסוכנת, הוי כמי שאינו, וכאילו לא היה צד מיעוט כזה כל עוד שלא נולד לפנינו בגוף הזה שאנו דנים עליו חריגה וסטיה ממסגרת הכללית כגון שידוע שחולה זה חלש מטבעו ועלול לתסבוכות או שרואים בו כבר סימני התפשטות פנימה, או בתינוקות בגיל רך ביותר.

ויש לנו בכאן לא רק רובא דליתא קמן מצד עצמיות המחלה, כי אם גם מצד גופות בני האדם, דרוב הגופות של בני אדם בעולם מחוסנים המה נגד מחלת הצטננות זאת, ועוד לפני שאנו דנים על המקרה שלפנינו כבר הוחזקו רוב גופות העולם - ובתוכם גם גוף חולה זה - בכך, ולכן שפיר אזלינן בזה בתר רובא ואמרין שהחולה שלפנינו הוא מחזקת הרוב, וצד המיעוט נדחה מהספק להיות כלא היה. וזהו מלבד, מה שהחשש במחלת נזלת זאת, וכל כדומה לה, הרי הוא זה לפן תפילהו למחלה אחרת מסוכנת,

אבל היא כשלעצמה כפי תבניתה ומהותה ובמצבה כפי שהיא לפנינו אין בה שום כריכות של סכנה, ואם כן... בוודאי לא נאמר בה הכלל של אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אלא אזלינן בה בוודאי בתר רובא כמו לענין איסורא...

(א) אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב ומחללין את השבת גם משום חששת מיעוטא. (ב) זה שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב הוא בהיכא שלפנינו מיהת בפעולתו באופן מוחשי הדבר המסכן, וכן חזקת הגוף הישראלי המסתכן אשר עבורו ישנו החיוב לחלל שבת כדי להצילו, וכל שחסר אחד משני תנאים אלה שוב אינו יוצא הדין של פיקוח נפש מגדר שאר כללות הדינים שבתורה שאזלינן בהו בתר רוב והמיעוט נחשב כמי שאינו ואין חוששין לו. ולכן כללא הוא שכל שאין עוד לפנינו המיעוט המוחשי של המסכן בפועל ושל המסתכן בפועל הולכין בכל כגון דא אחר הרוב ואין מתירין משום חששא של מיעוט להתיר משום כן חילול שבת דאורייתא. (ג) על פי האמור בסעיף הקודם נלמד גם לגבי חולה במחלה רגילה שאין בה כשלעצמה כל סכנה ורק אם נחשוש לחששא דמיעוטא (שאינן גבול לה) יתכן שאם לא תינתן לו הטיפול הדרוש, שכרוך בפעם הזאת בחילול שבת דאורייתא, עלולה מחלה זאת להביא לידי תסבוכת של מחלה אחרת אשר ביכולתה לסכנו, אין להתיר בכל זאת לחלל משום כך את השבת במלאכה דאורייתא בהיות ועל פי הרוב מחלה רגילה זאת לא תביא לו שום תסבוכת של מחלה אחרת אשר עלולה לסכנו. ואם נתיר חילול שבת משום חששא כזאת אזי צריכים להתיר לחלל שבת גם עבור הכנת תרופה לטיפול בנזלת רגילה, כי גם בנזלת אם מזניחים אותה ולא נותנים לה טיפול יכולה עלולה גם כן לפי דברי הרופאים להביא, בחששא רחוקה, על ידי חדירת חיידקים, לידי תסבוכת בריאות וכדומה ולסכנו בסופו של דבר.

(ה) חוס הבא לו לאדם מצינו בעלמא אין להתיר לחלל שבת עבורו, לא כשמגיע עד כדי מידה של שלושים ושמונה, וגם לא עד כדי שלושים ותשע, וכן גם לא בתינוק שמידת חומו מגיע רק לשלושים ושבע ומשהו, ואפילו לא בקצת יותר מזה. ודלא כגדול אחד שכתב להתיר בזה... אלא בכל כגון דא שהדבר המסכן אינו בעליל לפנינו הולכין אחר הרוב... (ה) מחלות רגילות שהוגדרו והוחזקו כאינן מסכנות על פי רוב, ורוב גופות בני האדם הוחזקו כמחוסנים נגד מחלות אלה, הרי הנה כאילו נדונו ונפסקו במסגרת של רובא ומיעוטא דליתא קמן... (ו) כל שאין חולה לפנינו אין לדון כלל על גדר של פיקוח נפש ולחלל את השבת משום חשש לפן ואולי יזדמן לפנינו חולה שיש בו סכנה שיצטרך לכך...

38. תוספות, יומא (פ"ה, ד"ה "ולפקח")

אומר ר"י דהיינו טעמא דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, משום דכתיב: "וחי בהם" – ולא שימות בהם, שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל.

39. שו"ת חתם סופר (שם)

וצריך לומר דסלקא דעתך אמינא כיון דמחללין עליו שבת כדי שישמור שבתות הרבה, ואמנם תינוק זה הנמצא במקום רוב נכרים הרי לכשיפקח הגל ונחלל עליו שבת עדיין איננו בטוחים שישמור אפילו שבת אחת, מכל שכן שבתות הרבה, שהרי אזלינן בתר רוב נכרים ולכתחילה מתירים אנחנו לו לחלל שבת ולאכול נבלות, ואם כן איך נפקח אנחנו הגל עליו בשבת? ומשום הכי כתבו תוספות קרא ד"וחי בהם" מורה על ככה, דכיון דאפשר בשום אפשרות שבעולם דקמי שמיא גליא שהוא מהמיעוט והוא זרע ישראל

ואז כל נבלות שהוא אוכל וכל שבתות שהוא מחלל אין לו עוון אשר חטא כי כן דינא בדיני ישראל למיזל בתר רובא. הא למה זה דומה? לאוכל בשר מרוב בהמות כשרות, ומכל מקום לפעמים קמי שמיא גליא שזאת הבהמה היתה ממיעוט טרפות, בכל זאת לא נאמר שזה אוכל טריפה כי אכל מהרוב כדין תורה, וכן זה בחילול שבתות הוא אזיל בתר רובא, רוב גוים היו בעיר שנמצא, ומכל מקום קמי שמיא גליא שהוא זרע ישראל, ועל כן אנו מפקחין עליו את הגל מקרא ד"וחי בהם" זה נראה לי כוונת תוספות...

40. פנים יפות (דברים, פרק כ"ט)

אך יש לומר אף שישראל לא מלו מפני חשש סכנת נפשות שלא נשבה להם רוח צפונית, אף דדבר רחוק הוא שלא יתרפא בשביל זה, אלא דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב ודוחה ספק פיקוח נפש שבת וכל המצוות, מטעם שאמרו חז"ל: אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

41. שו"ת בנין ציון (סימן קל"ז)

אבל ביותר קשה מה שהקשו הראשונים עוד על רש"י דאין אמרינן משום השמים ירחמו, דלמה לא מותר לשמש במוך משום ספק סכנה? ומה שכתב מר נ"י על זה כיון דרובא דרובא לא מתעברות לא חיישינן, מלבד שאין זה רוב מבורר, בלאו הכי לא מהני, דהרי כלל בדינו דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב... ואפילו למיעוטא דמיעוטא חיישינן... ולכן קשה זה מאוד... גם לשיטת רבינו תם קשה כן, כיון דלרבי מאיר מחוייבת לשמש במוך משום ספק סכנה, איך התירו חכמים לשמש שלא במוך ולכנוס בספק סכנה?... ולכן להך שיטה שכתב הרא"ש דגם לרש"י מותר ליתן מוך אחר תשמיש דאינה מצווה להשחית זרע האיש, יש לומר דכיון דיש לה תקנה ליתן המוך אחר תשמיש דמהני גם כן על פי רובא דרובא, לכן סמכו רבנן על מן השמים ירחמו כיון דאין בזה סכנה מבוררת עוד, אבל לפירוש רבינו תם דכל הפלוגתא היא רק אלאחר תשמיש דלפני תשמיש גם לרבי מאיר אסור, ואם כן קאמרי רבנן דאפילו לאחר תשמיש לא צריך ליתן ובוזה, קשה ביותר: איך תכנוס לספק פיקוח נפש?

והנראה לעניות דעתי דטעמא דרבנן, דאף על גב דכלל בדינו דאין לך דבר עומד בפני פיקוח נפש ואין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, זה דווקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו, כגון בנפל עליו הגל דאז חוששין אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל בשעתה אין כאן פיקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלינן בתר רובא כמו לעניין איסורא, דאם לא כן אין מותר לירד לים ולצאת למדבר שהם מהדברים שצריכין להודות על שניצולו? ואין מותר לכתחילה לכנוס לסכנה ולעבור על "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם"? אלא על כורחך כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה הולכין אחר הרוב. ועוד ראייה לזה ממה דאמרינן ברכות: "אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, אמר רב ששת לא שנו אלא נחש, אבל עקרב פוסק", ופירש הרמב"ם בפירוש המשניות וכן כתב הברטנורא: כיון דנחש אינו נושך ברוב הפעמים, אבל עקרב שמנהגו לנשך תמיד פוסק. והלא יקשה: מה בכך דהנחש אינו נושך ברוב הפעמים? הרי אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב! אלא על כורחך דהיינו טעמא, כיון דכן אין כאן סכנת נפשות. וזה לעניות דעתי גם כן טעמא דרבנן, כיון דבעוד שלא נתעברה אין כאן סכנת נפשות לכן סמכינן אטעמא דמן השמים ירחמו, שלא תבוא לידי סכנה, וכל שכן דאתי שפיר למאן דאמר שמא תתעבר ושמא תמות דהוי ספק ספקא, שמא לא תתעבר, ואם תמצוי לומר תתעבר שמא לא תמות, ורק רבי מאיר דחייש למיעוטא גם בלא סכנה סבירא ליה דתשמש במוך דחייש למיעוטא שמא תבוא לידי סכנה.

42. שו"ת מענה אליהו, סימן ס"ט

אלא ודאי דמשום דלא אזלינן בפיקוח נפש אחר הרוב הוא דמחמרינן כולי האי גם בספק ספיקא אחד מאלף.

43. שו"ת דעת כהן, סימן ק"מ

אם כן אפילו יהיה אפשר לבוא לידי סכנה אפילו אחד מני אלף, ואפילו אחר כמה שנים, מחללין על זה את השבת, שאין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב ואחר ספק ספיקא.

44. שו"ת שבט הלוי (ה', קל"ז)

והשתא נהי דאין הולכין בפיקוח נפש אחרי הרוב, ואפילו ספק על דרך נפלאות ורחוקה חייב לפקח ולהציל.

45. שו"ת מהר"ם שיק (חו"מ, נ"ד)

ולכך נראה לפי עניות דעתי דהרי החוש והניסיון מעיד לנו שעל פי הרוב אין אשה מתעברת לאחר שכבר היא מעוברת מוולד אחר, דהרי נשי דידן אינם משמשות במוך, אפילו הכי הניסיון מעיד וחזינן שאינם מתעברות וחוזרות ומתעברות. וכן אנו רואין במינקת שיש זמן לאשה מינקת את בנה ואינה רגילה להתעבר יהיה מטעם שיהיה... הניסיון מעיד שאפילו בזמן שהאשה מניקה אינה רגילה להתעבר. וכן יש לומר דגם בקטנה דנהי דאפשר לה להתעבר, מכל מקום על פי רוב אינה מתעברת. ואם כן לפי זה אפשר לומר דסמכינן על רוב שאינם מתעברות, רק רבי מאיר לטעמיה דחייש למיעוטא...

46. שו"ת מהרש"ם (א', נ"ח)

וגם תמה... איך לדעת חכמים תשמש כדרכה ותכניס את עצמה לסכנת נפשות, ואין סומכין על הנס? ולכן העלה דעל פי רוב מעוברת, וקטנה אינה מתעברת... ורק חשש מיעוטא איכא, ורבי מאיר לשיטתו דחייש למיעוטא, ורבנן סמכי ארובא, ואמרי מן השמים ירחמו. ואף דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב... היינו ברובא, דכל דפריש וכו' דהוי רק ספק... מה שאין כן ברוב גמור שבטבע, גם בפיקוח נפש סמכינן ארובא...

47. עולת שבת (או"ח, שכ"ט, סק"ד)

ספק הוא שם וכו'. באמת בגמרא הגירסא הפוכה, וכוונת המחבר בכאן בספק זה דהיינו שמא כבר קדמו אנשים אחרים ולקחוהו מן הגל, אבל אם הספק הוא אם מתחילה נפל עליו המפולת אין מפקחין, וצריך עיון לדינא.

48. פרי מגדים (או"ח, שכ"ט, משבצות זהב)

יש לספק, הא דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, אם דוקא באיסור שבת במלאכה שאינה צריכה לגופה למאן דאמר דרבנן הקילו בו, הא במלאכה דין תורה חובל לרפואה וכדומה, או בשאר איסורי תורה חובר חבר וכדומה הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב? והעד לכאורה, דפירשו כולן הולכין, ובשאר קביעות ראשון אין הולכין, ובשאר איסורין אין כן, תשע חנויות וכדומה... אבל זה אינו, דהא שמואל

אמר כן, ואיהו פסק כרבי יהודה דמלאכה שאינה צריכה לגופה דין תורה... ובתוספות יומא... כתבו
בביאור "וחי בהם", משמע מן התורה אין הולכין אחר הרוב, אם כן מאי שנא פירשו כולם?

49. בית נאמן (חדר ט', אות ו')

ונראה לעניות דעתי לומר בזה דבר חדש והוא דבאמת... יש לחלק בין רוב במקרה ובין רוב בפועל שיש
לפנינו רוב והמיעוט נמצא גם כן לפנינו... דרובא דאיתא קמן עדיף מרובא דליתא קמן והיינו מטעמא
דהרוב אינו במקרה אלא ברור הוא לעינינו, ולכך גם המיעוט אם הוא ידוע וברור עדיף הוא ממיעוטא
דליתיה קמן שהוא מיעוט במקרה, ולכן בעיר שישראל ואינו יהודי דרים בה שבודאי הוא לנו שיש מיעוט
אינו יהודי בעיר ולכן כל שנמצא בה תינוק מושלך מה שדינו כישראל לאיסורים אינו מתורת ודאי לומר
שעשה הכתוב ספק כודאי אלא כיון שרוב ישראל אמרה תורה לחוש לרובא... וקצת נראה להביא ראיה
לחילוק זה שכתבתי מהא... דאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב... דבאותו חצר מפקחין ובחצר אחרת
אין מפקחין... ופירש רש"י שם... הרי מבואר בדבריו בפירוש דבפיקוח נפש יש לחלק במיעוט נגד רוב
דאם המיעוט נמצא בודאי אז לא אזלינן בתר רובא... אם המיעוט ישנו במציאות במקום הזה. ואם כן,
גם לענין חיוב דיני נפשות גם כן יש לחלק בכהאי גוונא, דכל שיש בו פיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב
אם המיעוט נמצא כאן בודאי... דכיון דהמיעוט ישנו במציאות בודאי לכן לא אזלינן בזה בתר רובא.

50. שו"ת זית רענן (א', אבהע"ז, ב')

טעמייהו דרבנן התם משום דלא חיישינן למיעוטא דלא שכיח כלל, ונראה דאזלו לטעמייהו, דרבי מאיר
סבירא ליה בעלמא דחיישינן למיעוטא, ומשום הכי סבירא ליה דבמקום חשש סכנה מעלינן ליה בחד
דרגא וחיישינן אפילו למיעוטא דמיעוטא, אבל לרבנן דלא חיישינן למיעוטא בעלמא, די לנו דניחוש
במקום סכנה למיעוטא, וכמו שאמרו דאין הולכין בפיקוח נפש אחרי רוב והיינו דחיישינן אפילו
למיעוטא, אבל לא למיעוטא דמיעוטא דלא שכיח.

51. שו"ת היכל יצחק (או"ח, ל"ב)

ובכלל קשה להחליט על היתר מטעם חשש פיקוח נפש, שהרי ודאי יש איזה גבול גם לחשש פיקוח נפש...
הנה הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בשו"ת סימן ס' כותב: "...ואפשר על צד הריחוק אחת מני אלף דיצמח
מזה, דאף דאין אנו דנים אותו בכלל סכנה או ספק סכנה, מכל מקום כיון דאיכא צד אפשרות לבוא,
לזה קורא בלשון סכנה"... למדנו מכאן, לכאורה, שאם האפשרות של סכנה היא אחת מני אלף אין זה
אפילו בכלל ספק סכנה. והשאלה נשאלת הרי קיימא לן שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ואם כן
כמה במאה יהיה הצד של סכנה עד שינהוג בו פיקוח נפש דוחה שבת? ואיזה גדרים נגדיר בזה? ועל
כורחך לחלק שבמקרה מפולת וכיוצא בזה, הרי במפולת זו יש כדי להמית, והספיקות אינם אלא צדדיים
אם מי שנפל שם הוא יהודי, שאז לא הולכים אחר הרוב ופיקוח נפש דוחה שבת, אבל אם עצם המחלה
אינה מסוכנת רק באחוז אחד מני אלף אין הדין כך. ומכל מקום הגדרה מדויקת אין לנו עדיין, שהרי
גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת, ומעולם לא שמענו גם במחלה שהיא ספק פיקוח נפש שהוא דווקא
במחצה על מחצה, ועל כן אפילו אם הרוב אינו סכנה, מכל מקום מחללין עליה את השבת. ומעתה צא
ותן לי מידה וקצב! וצריך עיון בזה.

52. הרב שאול ישראלי, קובץ התורה והארץ (חלק ג', עמוד 151)

הראשונים שקבעו את עניין מיעוט המצוי... ומחייבים לכתחילה בדיקה, לא הזכירו בשום מקום האחוז שנקרא מיעוט המצוי, שבזה אין סומכים על הרוב, דוגמת בדיקת הטריפות, שאין חייבים בהם. ומזה נראה שאין להחמיר בכגון דא, אלא הדבר ניתן להכרעה לכל אחד לפי הרגשתו שירחק הספק מלבו"

53. הרב יואל פרידמן, "אמונת עתיד" (עלון מספר 13, "מיעוט המצוי – הגדרתו") בשם הרב

אליהו פאלק

בספר מדריך לבדיקת תולעים (הערות, עמוד 10, אות ל') כתב הרב הגאון אליהו פאלק שליט"א שמיעוט מצוי הוא כאשר אדם נתקל במציאות האיסור ואינו מתפלא מכך. ולפי זה גם רמת שכיחות נמוכה מאוד של החרקים נחשבת מיעוט מצוי. למשל, אם נשאל את עצמנו האם שכיח למצוא חרקים במשמש, אפרסק או שזיף שנקנים בשוק (ברמת איכות סבירה), התשובה תהיה שלילית. אך בהחלט, לא נתפלא אם נמצא בהם חרקים. ולפי הגדרתו של הרב פאלק נחשב הדבר למיעוט מצוי ותחייב בדיקה במיני פירות אלו.

54. שו"ת מנחת שלמה (תניינא, ל"ז)

ולעניין עיקר הדבר מה נקרא ספק פיקוח נפש ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, גם אנוכי בעוניי הסתפקתי טובא בזה, אלא שמצד הסברא נראה לעניות דעתי דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש וקרינן ביה בכהאי גוונא "וחי בהם" ולא שימות בהם, אבל אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה אין זה חשיב סכנה. קצת דוגמא לכך הרכבת [זריקת] אבעבועות לילדים, אף על גב דמצד הדין אפשר שצריכים באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אף על פי כן אין רגילין כלל לעשותו ובוזריזות, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה הוה ליה כמו שאמרו חז"ל והאידינא שומר פתאים ה', וחלילה לחלל שבת עבור כך, מה שאין כן אם אחד נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא ירכיב עכשיו את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות ארבע או חמש שנים, כיון דבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפיקוח נפש ודוחה שבת...

ומה שכתב כבוד תורתו דמותר למשטרה להגיע למקום קטטות, כיון שיש קטטות שמסתיימות ברציחה, או בהכאה חמורה המביאה לידי מצב של ספק נפשות, דקרה כבר המקרה דעלול להביא לידי סכנת נפשות, עד כאן. גם בזה ראוי להזכיר מאי דחזינן דרופא אחד אינו נאמן נגד שנים משום טעמא דיחיד נגד שניים לאו כלום הוא, וכל שכן בכהאי גוונא שהספק הוא רחוק מאוד של אחוז אחד ממאה או מאלף, ולא דמי כלל למאה או אפילו אלף נכרים וישראל אחד ביניהם ופירש אחד מהם דמחללין את השבת אף על גב שהוא רק ספק של אחד מאלף, ואיכא נמי כללא דכל דפריש מרובא פריש, דשאני התם כיון דאיתחזיק מיהא ישראל אחד ביניהם אשר עברו מותר ודאי לחלל שבת, ולכן מחללינן... גם מספיקא.

55. שולחן שלמה (ערכי רפואה, א', עמוד רל"א)

נראה לעניות דעתי דהגדר של פיקוח נפש הוא כל שאנשים מפחדים או נבהלים מהדבר הזה גם בימות החול מחשש סכנה, ולכן בקיר או גדר שיש חשש שיפול מאליו על אנשים מור לסתרו בשבת, וכן לגבי

הצטננות או חום בכהאי גוונא שאין אנשים מפחדים ונבהלים מזה בחול אין היתר לחלל שבת עליו, והיינו נמי טעמא שאין לימודי הרופאים דוחים שבת דכיון שאינם לומדים בימות החול בבהילות של הצלת נפשות, לפיכך דיינינן ליה כך גם בשבת. ולעניות דעתי הגדרה זו נכונה מאוד והיא כעין מה שאמרו בכמה מקומות בש"ס, והאידינא שומר פתאים ה' כלומר דכל דבר שהעולם נוהגים לעשות כן ולא לחוש מותר לאדם לסמוך על "שומר פתאים ה'", כי מה שקצרה יד האדם לדעת ולהזהר ממנו הקדוש ברוך הוא שומר עליו, והיינו משום כיון דדשו בו רבים אין זה חשיב בגדר סכנה, ברם בדבר שהעולם חוששים לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה ושפיר מותר בכגון דא לחלל עליו את השבת.

56. שו"ת ציץ אליעזר (ט', י"ז, קונטרס רפואה בשבת, פרק ב')

ולעניות דעתי לא כן עמדי, ולדעתי ברור הדבר שבכל בכאמור הולכין אחר הרוב, וכפי שביארתי זאת באר היטב בספרי שם וביססתי הדברים על פי דברי גדולי הפוסקים. אם נלך לפי ההגדרה של כבוד תורתו לא נדע עד היכן שההיתר בזה עלול להתרחב ולהתפשט, ונגיע למצב מוזר כזה עד שיאמרו התירו פרושים את הדבר, כי אין דיעותיהם של בני אדם שוות בזה [ויודע אנכי על גדול מפורסם אחד שעל כל מיחוש קטן שיש לו הוא נבהל ומזמין מיד אליו פרופיסור, האם נתיר לו גם לחלל שבת עבור כך?]. וכפי שעיינו הרואות ישנם הרבה בני אדם, ובפרט הנשים, שנבהלים מכל דבר קטן של חשש מפילה, ובפרט של איזה הצטננות או חום, וחוששים לכל חשש רחוק של סכנה, ויבואו איפוא ללמוד להתיר לחלל עבור כן, ויוצר מצב של עירבוביא ואנדרלמוסיא לתת תורת כל אחד ואחד בידו, ולתת הדברים לשיעורין?

אותו הדבר בקשר להגדרתו בנוגע ללימוד הרופאים, אשאלה את כבוד תורתו, האם בגוונא שכן לומדים עליהם בימות החול בשקדנות בלי הרף ובדומה למשל, מה שישנם מהם שלומדים בתדירות בלי הרף על המצאת צרי ומרפא למחלות ידועות, אשר שוקדים על כך יום ולילה, האם נתיר להם לחלל על כך גם את השבת? ואם כן, גם בזה יופרץ הדבר ויופרצו החומות עד כדי לימוד להתיר להם כל הלימודים, וכשאלת החתם סופר שהבאתי בספרי שם דא"כ כל לימודי הרופאים ידחה שבת. ובכלל לא אבין מה שייך לבוא להגדיר בזה ולתלות הדבר באם הרופאים לומדים משום כך גם בימות החול בבהילות, והאם אם מי שהוא או איזו חבורה שהיא, תהא זו דרכם כסל למו שלא למהר להציל ולהגיש עזרה בימות החול לנתונים בסכנה האם נורה להם על כן שגם בשבת אסור להם לחלל בכדי למהר להציל?

גם הגדרת כבוד תורתו לצד השני לומר דהיכי דדשו ביה רבים אין זה חשיב בגדר סכנה גם כן תמוה בעיני ואשאלה למר, האם בכהיום הזה שלא מחשיבים הרופאים אי המציצה לסכנה, או, שלא מחשיבים יולדת תוך שלושה ימים בגדר של מסוכנת, האם לא נתיר על כך משום כך את המציצה בשבת [בלתי רק להדעה הסוברת שזה גם מצוה?]. או לא נתיר לחלל שבת עבור יולדת כזאת, או לא ניתן לה ביום הכיפורים לאכול? וכן בכל כדומה לזה. והכלל הזה של כיון דדשו ביה רבים אין בידינו אלא מה שנאמר בזה בגמרא...

57. שו"ת תשובות והנהגות (ה', שצ"ט)

הנה אם הסכנה רחוקה לא שרינן, וכדמבואר במגן אברהם דאסור להרוג השממית בשבת, ואף די שיש לחוש שיפול תוך המאכל, "מכל מקום מילתא דלא שכיחא היא ויכול לכסות המאכל, וגם אחד מאלף שהיא מסוכנת במאכל". וכזה מבואר ברבי עקיבא איגר בתשובותיו, דאם איכא כאב וצער טובא ואפשר

על צד הריחוק אחת מני אלף דיצמח מזה סכנה או ספק סכנה, אין זה בדין פיקוח נפש. ועדיין לא נתבאר באיזה אחוז של סכנה הותרו איסורי תורה. ולדעתי אף דשם ספק נופל אפילו באחד מני אלף... וכן לענין קבוע נתערב באחד מריבוא כולו בתורת ספק... מכל מקום כל זה ב"ספק" ש"לפנינו", ואז הוא בכלל דין פיקוח נפש גם בצד רחוק, אבל מה שכתבו המגן אברהם והגאון רבי עקיבא איגר דאחת מני אלף אינו בתורת ספק פיקוח נפש היינו כשהוא לחשוש שמא יהא סכנה... ונראה שבזה תלוי בדעת בני אדם, ואם הרגילות הוא שלא לחוש לזה אינו בגדר "ספק סכנה" ותלוי לפי העניין.

וכן מצאתי במכתב מרבינו החזו"א שכתב לענין לכבות הנר בבית אפל בזמן מלחמה דיש להחמיר בזה, שזהו בכלל דברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש... והנה דעתי נוטה מסברא, דעד שני אחוזים למאה על הצד שמא תצמח סכנה אין להחשיבו בזה כספק פיקוח נפש, שכמדומה שבפחות משני אחוז אין דרך בני אדם לחוש שתתעורר סכנה... ומיהו הכל לפי העניין, דאם יש לפנינו ספק פיקוח נפש אפילו באחד מני אלף ייחשב ספק פיקוח נפש, וכמבואר במגן אברהם... דביולדת לכתחילה עושין על ידי שינוי כיון "שאין אחד מאלף מתה על ידי לידה לפיכך החמירו לשנות", והיינו דזה חשיב מדיני ספק פיקוח נפש, [שאם אי אפשר בשינוי, יחללו בלא שינוי], והיינו כיון שיש סכנה לפנינו ורק שדבר רחוק הוא שלא תינצל, ובזה אפילו ליותר מאלף חיישינן, אבל לחשוש שיסובב פיקוח נפש בזה בפחות משני אחוז נראה דאין נחשב ספק פיקוח נפש, וכמו שנתבאר.

ולעניות דעתי אם נקל יותר מדאי שכל דבר אפילו רחוק בפיקוח נפש מותר לחלל שבת, אתה נותן יד לפושעים, שתמיד ימצא צד רחוק של פיקוח נפש... אמנם במקום אחר ביארתי שאם נוגע ליחיד נוכל להגביל שבסכנה רחוקה כמו פחות משני אחוז אין לדחות איסור תורה, אבל כשחז"ל גזרו בכל ישראל משום סכנה אפילו על אחד מני אלף חששו, כיון שבדאי אחד מישאל יסתכן למות חששו וגזרו, ולכן במציצה אחר המילה אף שהסכנה רחוקה מאוד, מכל מקום כיון שנוגע לכל ישראל חששו לזה כיון שבדאי אחד יסתכן במשך הזמן, וכן במים אחרונים או גילוי אפשר שגם בזמנם לא היה מצוי, אך היות והדבר נוגע לכל ישראל חוששינן. ובליל פסח שצריכין להטביל המרור בחרוסת משום קפא שיש בחזרת, קשה למה לא נחוש לזה כל השנה... ולדברינו יש לומר כיון שנוגע לכל ישראל ובדאי במשך הזמן יש מי שיסתכן חוששינן יותר.

וב"מנחת שלמה" כתב שאחוז אחד למאה חשיב ודאי כספק רחוק של פיקוח נפש שאין מחללין עליו את השבת... ומבואר דמדינא אין חוששינן על כל פנים ב"אחד למאה"... והנה למעשה כאמור הכל לפי העניין, וכל שנחשב כדבר רחוק שיסובב פיקוח נפש אין בזה ליחשב כספק פיקוח נפש להתיר איסורי תורה, ורק בספק פיקוח נפש "לפנינו" חוששינן אפילו לאחד מאלף וכל שכן באחוז או שניים כמו שכתבנו.

58. הרב יעקב אריאל, הלכה בימינו (עמוד 483)

בשו"ת משכנות יעקב כתב ש-10% נחשבים למיעוט המצוי, כדי לחייב בדיקה לעניין חשש טריפות. הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל אמר לי, שיייתכן שלעניין סכנתא, שהיא חמירא מאיסורא, יש לחוש לאחוז נמוך יותר, לפחות ל-5% של מתים ממחלה מסויימת, אם לא יותר. ואולי יש לומר שמאחר שמצינו שילודת נחשבת מסוכנת לעניין חילול שבת, ובחברות פרימיטיביות מספר הנשים המתות מלידה

הוא 6.4 לאלף באפריקה, ו-4.2 לאלף באסיה, אולי יש לראות באחוז זה קנה מידה לסיכון סביר שמותר לאדם להכנס אליו לצורך מצוה שאינו חייב בה אישית...

59. שו"ת באהלה של תורה (ו', ט"ו):

כפי שהבנתי משיחתי עם הגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך דעתו להתחשב בפיקוח נפש גם באחוז נמוך, אם כי לא קבע מהו אחוז זה (במקום אחר ניסינו לחשב את המיעוט המצוי בפיקוח נפש כ-0.7% כי יולדת נחשבת למסוכנת שמחללין עליה את השבת ואחוז הנשים שמתו בלידתן במקום בו הרפואה לא התקדמה עדיין הוא 0.7% והדבר עדיין צריך עיון.

60. שו"ת אגרות משה (או"ח א', קכ"ט):

הנה בדבר קדחת חס ביותר שמחללין עליו את השבת... ששאל ידידי כמה היא מידת החום, הנה אין בזה דבר ברור אבל אין צריך שיהיה ברור שהוא סכנה, דעל ספק נמי מחללין, וכל שהאדם חושש לזה שמא הוא חס ביותר – מחללין, ורק מה שתופס שהוא רק מעט חום בבירור, אין מחללין. וסתם בני אדם חוששין כשהוא קרוב למידת מאה ושנים שהוא חס ביותר ולכן על מידה זו מחללין ואין רשאים להחמיר. ואם אחד חושש גם בקרוב למאה ואחד ורוצה שיחללו עליו נמי מחללין, דלא גרע ממכה שאינה של חלל שאם החולה אמר שצריך לחילול שמחללין. ובתינוק שאין שייך זה אם רואין שמצטער ביותר וכדומה לזה מה שניכר שהוא חולה אף שהחום הוא קטן רק יותר ממאה – מחללין. סוף דבר אם רק לא ברור להו להחשיב שהוא מעט חום מחללין. עוד נראה לעניות דעתי ברור שאם החום בא ממחלה שבריא או ממחלת שאר אברים פנימיים הוא מכה של חלל, ומחללין אף אם הוא רק חום קטן. וכל הנידון בקדחת הוא בצינון בעלמא שלא בא מאבר מיוחד רק שזה גופיה שנצטנן הביא עליו חום או שבא החום ממחלה באבר שמבחוץ כגון מידו ורגלו צריך שיהיה חס ביותר, והשיעור הוא כדביארתי. וכן הוא כשמרגיש הצינון בחוטם, ואף אם הוא מהצואר אף שהוא של חלל, כיון שהוא צינון המצוי אם הוא חום מעט אין מחללין, וכדביארתי השיעור.

61. שו"ת אגרות משה (או"ח ג', צ"א):

ובדבר חולה שעתה אין במחלתו סכנה אבל עלול מזה לבא למחלה אחרת שהיא מסוכנת אם יש להתיר לו לבלוע כדור הנקרא פילן ביום הכיפורים בלא מים, לעניות דעתי מאחר שמחלה זו שיש לו היא גורמת שיחלה בעוד מחלה מסוכנת יש להחשיב גם מחלה זו למסוכנת, אף שאם נדע שלא יחלה יותר אין במחלה זו סכנה כיון שאם לא יתרפא ממחלה זו אפשר שישתכן במחלה אחרת הרי ממילא הויה מחלה זו סכנה להחולה בזה... וגם ברור שאף בריא ממש אם צריך לשמש חולה שמחלתו מתדבקת וכדי שלא יחלה צריכים לעשות לו רפואה שיש בה חילול שבת – נמי מותר, כיון דבלא זה אפשר שיחלה במחלה המסוכנת, וידוע שהגאון ר' ישראל סלנטר ז"ל ציווה בשעה שהיה מחלת הכולירע המתפשטת, לאכול ביום הכיפורים כל בני העיר משום שלרעבים יותר עלול להתדבק בהם אף שהיו בריאים כדי שלא יחלו. וכל שכן שאין לאסור ליקח הפילן בלא מים שהוא שלא כדרך אכילה ודבר שלא ראוי לאכילה שהוא רק מדרבנן שגם בחולה שאין בו סכנה יש להתיר, אבל בנידון זה יש להתיר גם במים אם אי אפשר לו לבלוע בלא מים.

62. שמירת שבת כהלכתה (פרק ל"ב, הערה ב')

ושמעתי מהגאון הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל דיש לומר דהיכי שהרודף (המחלה) כבר נמצא בגוף האדם הרי זה בכלל פיקוח נפש, אולם לא מיקרי רודף אלא אם כן מצבו של החולה הולך ורע, מה שאין כן אם אין שינוי, כי אז נעשה כאילו פסקה הרדיפה לאותו שבת, ואסור לחלל שבת אם יודעים ברור שאפשר לדחות את הטיפול למחר בלי שום נזק.